

ایستادگی

دانشکده حقوق و روانشناسی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فقه و حقوق

بررسی فقهی و حقوقی جرم انگاری توهین به مقدسات در فقه شیعه و حقوق کیفری ایران و تعارض آن با اصل آزادی بیان در جهان غرب

نگارش

زهرا محبی کردسفلی

استاد راهنما

دکتر محمدرضا شادمانفر

استاد مشاور

دکتر طاها سمیعی

مهر ۱۳۹۹

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی
دانشکده حقوق و الهیات

گروه حقوق

تأییدیه‌ی اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه‌ی دفاع از پایان‌نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیأت داوران نسخه‌ی نهایی پایان‌نامه‌ی خانم زهرا محبی کرد سفلی را تحت عنوان بررسی فقهی حقوقی جرم‌انگاری توهین به مقدسات در فقه شیعه و حقوق کیفری ایران و تعارض آن با اصل آزادی بیان در رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی از نظر فرم و محتوا بررسی نموده و پذیرش آن را با درجه عالی برای تکمیل درجه‌ی کارشناسی ارشد پیشنهاد می‌کنند.

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضای هیأت داوران
	استادیار	دکتر محمدرضا شادمان‌فر	۱- استاد راهنما
	استادیار	دکتر طه سمیعی	۲- استاد مشاور
	استادیار	دکتر سید مهدی نقوی	۳- استاد داور
	استادیار	دکتر علی یوسف زاده	۴- استاد داور
	استادیار	دکتر محمدرضا شادمان‌فر	۵- مدیر گروه

برگ اصالت و مالکیت اثر

اصالت و مالکیت پایان نامه

این جانب زهرا محبی کردسغلی دانش آموخته کارشناسی ارشد رشته فقه و مبانی حقوق دانشکده حقوق و روانشناسی دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی (ره) پدید آور پایان نامه با عنوان بررسی فقهی و حقوقی جرم انگاری توهین به مقدسات در فقه شیعه و حقوق کیفری ایران و تعارض آن با اصل آزادی بیان در جهان غرب با راهنمایی دکتر محمدرضا شادمانفر گواهی و تعهد می کنم که بر پایه قوانین و مقررات، از جمله «دستورالعمل نحوه بررسی تخلفات پژوهشی» و همچنین «مصادیق تخلفات پژوهشی» مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (۲۵ اسفند ۱۳۹۳):

- این پایان نامه دستاورد پژوهش این جانب و محتوای آن از درستی و اصالت برخوردار است؛
- حقوق معنوی همه کسانی را که در به دست آمدن نتایج اصلی پایان نامه / رساله تأثیر گذار بوده اند، رعایت کرده ام و هنگام کاربرد دستاورد پژوهش های دیگران در آن، با دقت و به درستی به آن ها استناد کرده ام؛
- این پایان نامه / رساله و محتوای آن را تاکنون این جانب یا کس دیگری برای دریافت هیچ گونه مدرک یا امتیازی در هیچ جا ارائه نکرده ام؛
- همه حقوق مادی این پایان نامه (یا رساله) از آن دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی (ره) است و آثار برگرفته از آن با وابستگی سازمانی دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی (ره) منتشر خواهد شد؛
- در همه آثار برگرفته از این پایان نامه ، نام استاد(ان) راهنما و اگر استاد راهنمای نخست تشخیص دهد، نام استاد(ان) مشاور و نشانی رایانامه سازمانی آنان را می آورم؛
- در همه گام های انجام این پایان نامه ، هر گاه به اطلاعات شخصی افراد یا اطلاعات سازمان ها دسترسی داشته یا آن ها را به کار برده ام، رازداری و اخلاق پژوهش را رعایت کرده ام.

امضا

تاریخ

حقوق: دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی (ره) ، ۱۳۹۹

این گزارش و همه حقوق مادی و محصولات آن (مقاله ها، کتاب ها، پروانه های اختراع، برنامه های رایانه ای، نرم افزارها، تجهیزات ساخته شده و مانند آن ها) بر پایه «قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان» مصوب سال ۱۳۴۸ و اصلاحیه های بعدی آن و همچنین آیین نامه های اجرایی این قانون» از آن دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی (ره) است و هر گونه استفاده از همه یا پاره ای از آن شامل نقل قول، تکثیر، انتشار، کاربرد نتایج، تکمیل و مانند آن ها به صورت چاپی، الکترونیکی یا وسایل دیگر، تنها با اجازه نوشتاری دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی (ره) شدنی است. نقل قول محدود در انتشارات علمی مانند کتاب و مقاله یا پایان نامه ها و رساله های دیگر با نوشتن اطلاعات کامل کتاب شناختی، نیازی به مجوز دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی (ره) ندارد.

برگ تأیید هیئت داوران / صورت جلسه دفاع (به زبان فارسی)

صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد			نشان و نام مؤسسه
	نام و نام خانوادگی دانش آموخته	تاریخ	
	رایانامه شخصی	شماره ملی	

	عنوان
گرایش	رشته تحصیلی

هیئت داوران پس شنیدن گزارش و دفاع دانشجو، پایان نامه / رساله وی را داوری و آن را
«عالی □» / «بسیار خوب □» / «خوب □» / «پذیرفته نشده □» ارزشیابی کرد.

امضا	شماره ملی	مرتبه علمی	نام و نام خانوادگی وابستگی سازمانی (پژوهشگاه / دانشگاه / ...)	سمت
	رایانامه سازمانی			
				استاد راهنما
				استاد راهنمای دوم
				استاد مشاور
				استاد داور
				استاد داور
				استاد داور

	سمت	نام و نام خانوادگی	تأیید ناظر مؤسسه
امضا			

من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق

خداوند سبحان را سپاسگزارم که مرا نعمت عقل و فکر بخشید و مرا در مسیر تحصیل علوم یاری داد. با عنایت و توجه باری تعالی توانستم در مقطع کارشناسی ارشد فقه و حقوق فارغ‌التحصیل شوم. در این راه از زحمات خالصانه و برادرانه اساتید خودم کمال تشکر و امتنان را دارم. از استاد راهنما، جناب آقای دکتر محمدرضا شادمانفر و استاد مشاور، جناب آقای دکتر طاها سمیعی کمال تشکر و امتنان را داشته و بهترین‌ها را برایشان آرزومندم. از زحمات و همراهی مادر مهربانم و نیز همسر عزیزم جناب آقای سید هادی آیت نیز تشکر فراوان داشته و بهترین‌ها را از خداوند منان برایشان خواستارم. از مسئولان محترم دانشگاه شهید آیت‌الله اشرفی اصفهانی (ره)، مدیر محترم دانشگاه و دیگر عزیزان نیز کمال تشکر را داشته و امیدوارم در راه بالندگی دانشجویان همواره سربلند و موفق باشند.

چکیده

مقدسات دینی، افراد، اشخاص، مفاهیم، نهادها و نمادهای مورد احترام دینی مداران است که اهانت به آنها باعث برانگیختگی عاطفی اعضای آن جامعه شده و می‌تواند بسترساز رفتارهای افراطی و خطرات جدی امنیتی در سطح ملی و بین‌المللی گردد؛ چرا که اساسی‌ترین نیاز بشر، برخورداری از امنیت و آسایش در پرتو عدالت بر محور حق‌گرایی و در جهت تحکیم ارزش‌های دینی و گام نهادن در مسیر خداشناسی و خداپرستی است؛ اما توهین به مقدسات نمایشی است از جدایی فرد از ارزش‌های دینی و حرکت به سمت مادیگری. شکی نیست که حفظ حریم آزادی (از جمله آزادی بیان) در جامعه برای امنیت، صلح لازم و ضروری است اما هیچ‌کس حق ندارد به نام آزادی به مقدسات دیگران توهین روا دارد؛ از همین رو، در قانون و شرع مقدس اسلام، برای اهانت‌کننده مجازات‌هایی تعبیه شده است. این مجازات منافاتی با آزادی بیان ندارد؛ زیرا منشأ احکام شریعت حکمت و عدالت خداوند است. از دیگر سو، هیچ نظام سیاسی در دنیا، آزادی بدون قید و شرط را نمی‌پذیرد. در این نوشتار خواهیم دید که قانون‌گذار از مقدسات و توهین تعریف دقیقی ارائه نکرده و تشخیص آن را به عرف و فقهای عظام واگذار نموده است. این پژوهش ضمن بررسی اجمالی شالوده‌های دینی در جرم‌انگاری اهانت به مقدسات، برخی اصول جرم‌انگاری مانند اصل مصلحت عمومی و اصل ضرر را که می‌تواند ضابطه جرم تلقی کردن توهین به باورهای دینی به عنوان ارزشی انسانی و فراملی باشد، مورد تحلیل قرار داده و با توجه به ضرورت جداسازی بحث و انتقاد در جهت حمایت از آزادی بیان از توهین و تمسخر در حمایت از آزادی عقیده و احترام به باورمندان، به چالش‌های جرم‌انگاری توهین به مقدسات پرداخته است. هدف این پژوهش ارائه رهیافتی برای برون رفت از دور باطل خشونت و افراط‌گرایی در سطح منطقه‌ای و جهانی است.

واژگان کلیدی: توهین به مقدسات، جرم‌انگاری، قانون مجازات اسلامی، آزادی بیان، فقه شیعه، حقوق بشر.

فهرست

۱.....	فصل اول: کلیات و مفاهیم.....
۱.....	پیش‌گفتار.....
۲.....	مقدمه.....
۴.....	۱-۱. کلیات.....
۴.....	۱-۱-۱. بیان مسأله.....
۵.....	۱-۱-۲. پیشینه‌ی پژوهش.....
۶.....	۱-۱-۳. فرضیه‌ها و پرسش‌های پژوهش.....
۷.....	۱-۱-۴. اهداف پژوهش.....
۷.....	۱-۱-۵. اهمیت و ضرورت پژوهش.....
۸.....	۱-۱-۶. کاربرد نتایج تحقیق.....
۸.....	۱-۱-۷. روش تحقیق.....
۸.....	۱-۱-۷-۱. نوع مطالعه.....
۹.....	۱-۱-۷-۲. مراحل اجرایی.....
۹.....	۱-۱-۷-۳. ابزار گردآوری داده‌ها.....
۹.....	۱-۲. تبیین مفاهیم.....
۹.....	۱-۲-۱. فقه شیعه.....
۱۰.....	۱-۲-۲. جرم‌انگاری.....
۱۱.....	۱-۲-۲-۱. انواع جرم‌انگاری.....
۱۱.....	۱-۲-۳. توهین به مقدسات.....
۱۱.....	۱-۳-۲-۱. مفهوم توهین.....
۱۲.....	۱-۳-۲-۱-۱. مفهوم توهین در قانون.....
۱۳.....	۱-۳-۲-۲. مفهوم سب.....
۱۴.....	۱-۳-۲-۳. مفهوم قذف.....
۱۴.....	۱-۳-۲-۴. مفهوم مقدسات.....
۱۵.....	۱-۴-۲-۱. حقوق کیفری.....
۱۵.....	۱-۴-۲-۱-۱. قانون مجازات اسلامی.....
۱۶.....	۱-۴-۲-۱-۱-۱. تقسیمات ق.م.ا.....
۱۷.....	۱-۵-۲-۱. اصل آزادی بیان.....
۱۸.....	۱-۶-۲-۱. جهان غرب.....

فصل دوم: بررسی جرم‌انگاری توهین به مقدسات در فقه شیعه.....	۱۹
پیش‌گفتار.....	۱۹
۲-۱. مصادیق مقدسات در اسلام.....	۲۰
۲-۱-۱. تقدّس عقاید و باورها.....	۲۰
۲-۱-۱-۱. خداوند.....	۲۰
۲-۱-۱-۲. ملائکه.....	۲۰
۲-۱-۱-۳. کیان اسلام و ضروریات آن.....	۲۱
۲-۱-۱-۴. کیان آیین‌های اهل کتاب.....	۲۲
۲-۱-۲. تقدّس اشخاص.....	۲۲
۲-۱-۲-۱. پیامبر عظیم‌الشان اسلام (ص).....	۲۲
۲-۱-۲-۲. انبیای عظام (ع).....	۲۴
۲-۱-۲-۳. دوازده امام (ع) و حضرت صدیقه طاهره (س).....	۲۴
۲-۱-۳. تقدّس مکانی.....	۲۶
۲-۱-۳-۱. کعبه.....	۲۶
۲-۱-۳-۲. مساجد.....	۲۷
۲-۱-۳-۳. قبور ائمه اطهار (ع).....	۲۷
۲-۱-۴. تقدّس زمانی.....	۲۷
۲-۱-۴-۱. شب قدر.....	۲۸
۲-۱-۴-۲. ماه مبارک رمضان.....	۲۸
۲-۱-۴-۳. ماه‌های حرام.....	۲۸
۲-۱-۴-۴. مناسبت‌های مذهبی.....	۲۸
۲-۱-۵. اشیای مقدّس.....	۲۸
۲-۱-۵-۱. قرآن مجید.....	۲۹
۲-۱-۵-۲. رکن یمانی.....	۲۹
۲-۱-۵-۳. تربت امام حسین (ع).....	۳۰
۲-۱-۵-۴. ضرایح مقدسه.....	۳۰
۲-۲. مبانی اسلامی جرم‌انگاری توهین به مقدسات.....	۳۰
۲-۲-۱. مسأله سبّ النبی.....	۳۴
۲-۲-۱-۱. ملحقیات مبحث سبّ النبی.....	۳۵
۲-۲-۱-۱-۱. سبّ امیرالمؤمنین امام علی (ع).....	۳۵
۲-۲-۱-۱-۲. سبّ حضرت صدیقه طاهره (س).....	۳۶

۳۷	..... سبّ دیگر ائمه اطهار (ع).....
۳۸	..... سبّ پیامبران بزرگ و سایر اولیای الهی (ع).....
۳۹	..... مسأله ارتداد.....
۳۹	..... مفهوم ارتداد.....
۴۲	..... انواع ارتداد.....
۴۲	..... اسباب ارتداد.....
۴۴	..... احکام ارتداد.....
۴۵	..... مناسبات میان ارتداد و سبّ النبی.....
۴۶	..... هتک حرمت برخی مقدسات مذهبی.....
۴۷	..... هتک حرمت قرآن.....
۴۹	..... هتک حرمت بیت‌الله الحرام.....
۵۰	..... هتک حرمت اماکن مقدس مذهبی و تربت امام حسین (ع).....
۵۳	فصل سوم: بررسی جرم‌انگاری توهین به مقدسات در حقوق کیفری ایران.....
۵۳	پیش‌گفتار.....
۵۴	۱-۳. تحلیل حقوقی جرم‌انگاری توهین.....
۵۴	۱-۱-۳. ماهیت جرم توهین.....
۵۴	۲-۱-۳. مفهوم حقوقی توهین.....
۵۵	۳-۱-۳. اقسام توهین.....
۵۵	۱-۳-۱-۳. تقسیم توهین به عام و خاص.....
۵۶	۲-۳-۱-۳. تقسیم توهین به ساده و مشدد.....
۵۸	۴-۱-۳. عناصر توهین.....
۵۸	۱-۴-۱-۳. عنصر قانونی.....
۵۹	۲-۴-۱-۳. عنصر مادی.....
۶۰	۳-۴-۱-۳. عنصر معنوی.....
۶۱	۲-۳. اصول جرم‌انگاری توهین به مقدسات در حقوق کیفری.....
۶۱	۱-۲-۳. اصل ضرر.....
۶۴	۲-۲-۳. اصل مصلحت عمومی.....
۶۶	۳-۳. تحلیل حقوقی اهانت به مقدسات اسلامی.....
۶۶	۱-۳-۳. عناصر جرم اهانت به مقدسات اسلامی.....
۶۶	۱-۱-۳-۳. عنصر قانونی.....

- ۳-۳-۱-۲. عنصر مادی..... ۶۷
- ۳-۳-۱-۳. عنصر روانی..... ۷۱
- ۳-۳-۲. مجازات جرم توهین به مقدسات اسلامی..... ۷۳
- ۳-۳-۲-۱. حمایت جزایی ق.م.ا از مقدسات اسلامی..... ۷۴
- ۳-۳-۲-۲. اجمال عبارت «مقدسات اسلام» در ق.م.ا..... ۷۵
- ۳-۱-۱. اصل ۱۶۷ قانون اساسی..... ۷۵
- ۳-۱-۲. ماده ۲۲۰ قانون مجازات اسلامی..... ۷۷
- فصل چهارم: بررسی چالش‌های جرم‌انگاری توهین به مقدسات با اصل آزادی بیان..... ۷۹
- پیش‌گفتار..... ۷۹
- ۴-۱. برخی چالش‌های جرم‌انگاری اهانت به مقدسات دینی..... ۸۰
- ۴-۱-۱. نقد‌گزینی و افزایش خطوط قرمز..... ۸۰
- ۴-۱-۲. محدود شدن حمایت کیفری به مقدسات دینی اکثریت جامعه..... ۸۱
- ۴-۱-۳. محدودیت برای آزادی بیان..... ۸۴
- ۴-۲. بررسی اصل آزادی بیان در ایران..... ۸۵
- ۴-۲-۱. مروری بر مفهوم و قوانین مطبوعات به عنوان مظهر آزادی بیان..... ۸۶
- ۴-۱-۲-۱. اهم قوانین کیفری مربوط به مطبوعات..... ۸۷
- ۴-۳. تعارض جرم‌انگاری توهین به مقدسات با اصل آزادی بیان..... ۸۹
- ۴-۳-۱. مرزهای آزادی بیان..... ۹۰
- ۴-۳-۲. آزادی مقبول در اسلام..... ۹۱
- ۴-۳-۲-۱. آزادی بیان در قرآن کریم..... ۹۲
- ۴-۳-۲-۲. تجلی آزادی بیان در منش رسول خدا (ص) و اهل بیت (ع)..... ۹۳
- ۴-۳-۲-۳. آزادی بیان و ارتداد..... ۹۷
- ۴-۳-۲-۱. تعارض ظاهری مجازات مرتد با اصل عدم اکراه در دین..... ۱۰۰
- ۴-۳-۲-۴. لزوم احترام به ارزش‌ها و مقدسات جامعه..... ۱۰۱
- ۴-۳-۲-۵. مجازات‌های شرعی و عدالت..... ۱۰۴
- ۴-۳-۳. گستره آزادی بیان در قوانین..... ۱۰۵
- ۴-۳-۴. آزادی بیان در اسناد حقوق بشر..... ۱۰۸
- ۴-۳-۵. آزادی بیان در اعلامیه اسلامی..... ۱۰۹
- ۴-۳-۶. تفاوت بنیادین نظام حقوقی اسلامی و حقوق بشر..... ۱۱۰

فصل پنجم: نتیجه گیری ۱۱۳

۱-۵. جمع بندی و نتیجه گیری مباحث ۱۱۴

فهرست منابع ۱۲۰

فصل اول: کلیات و مفاهیم

پیش گفتار

در این فصل، ابتدا به بیان ویژگی‌های بنیادین این پژوهش و سپس به تعریف مفاهیم اساسی و ضروری برای بحث خواهیم پرداخت و مباحثی چون جرم‌انگاری، توهین به مقدسات و اصل آزادی بیان را مورد بررسی قرار خواهیم داد.

یکی از اصول اصلی تربیت و رشدیافتگی فرهنگی که موجب تقویت روحیه هم‌نوع دوستی و تحکیم مبانی اخلاقی می‌شود و به برقراری روابط صمیمانه و عاطفی هر انسان، کمک می‌کند، احترام به افراد است؛ به همین جهت است که عدم رعایت این خصلت پسندیده، موجب اختلافات، مشکلات، نزاع‌ها و احتمالاً جنگ‌های کوچک و بزرگ بین افراد و جوامع مختلف خواهد شد.

مقصود ما از احترام گذاشتن، همان محترم داشتن اموری است که برای دیگران عزیز و محترم است و آن افراد به آن باور دارند. این امر ممکن است یک موقعیت اجتماعی باشد یا اموال، سلامت جسمانی و جانی افراد و البته از همه مهم‌تر باورها و اعتقادات ایشان که نزد مردم عزیزترین و مهم‌ترین دارایی است؛ به نحوی که اغلب برای صیانت از آن، جان و مال خود را نیز در این راه می‌بخشند.

در مبانی شریعت مبین اسلام نیز به رعایت احترام نسبت به دیگران تأکید بسیار شده است؛ به ویژه درباره احترام به والدین، تکریم معلمان و لزوم ادب و حفظ احترام مقدسات دینی، همه ادیان الهی و همه فرهنگ‌های غنی جوامع و مفاد ماده ۵۱۳ قانون مجازات اسلامی نمونه‌ای از همین شیوه و منش در پاس‌داشت جایگاه روحانیت و بزرگان دین است که در این مطلب کمی آن را شرح خواهیم داد.

متن ماده از این قرار است:

«هر کس به مقدسات اسلام و با هر یک از انبیای عظام یا ائمه طاهرين (ع) یا حضرت صدیقه (س) اهانت نماید، اگر مشمول حکم سابّ النبی باشد اعدام می‌شود و در غیر این صورت به حبس از یک سال تا پنج سال محکوم خواهد شد.»

برای فهم بهتر این مطلب، در مقدمه این نوشتار سه نکته اساسی را یادآور می‌شویم:

الف. با در نظر گرفتن شناخت و عظمت جایگاه مقدسات دینی و حفظ احترام آن در جامعه و به جهت وارد نمودن شبهه در باب آزادی بیان، دشمنان دین تلاش دارند تا برای از بین بردن ایمان مذهبی مردم، با توهین و تمسخر در نظم جامعه ایجاد تشنج کنند. این یکی از قدیمی‌ترین شیوه‌های ایشان بوده و لذا خداوند در قرآن کریم به مؤمنین دستور می‌دهد که هرگز به مقدسات کفار اهانت نکنند؛ چرا که موجب می‌شود آنها نیز با لجاجت و تعصب خاص خود به مقدسات اسلامی توهین کنند.

اکنون نیز در گستره اسلام، احکام فقه و قوانین حقوقی برای ایجاد و حفظ نظم در جامعه اسلامی، حدودی را مشخص نموده و برای خاطیان آن مجازاتی در نظر گرفته است، چنانچه این مجازات را به بهانه آزادی بیان نادیده بگیریم، در حقیقت موجب از بین رفتن امنیت و آسایش عمومی در جامعه شده‌ایم. این مجازات و محدودیت برای

بیان، عین آزادی است و همه ادیان الهی و غیرالهی آن را تایید می کنند.

از سویی دیگر باید دانست که احکام شریعت با عدالت خداوند مرتبط بوده و عادلانه وضع شده است؛ همچنین هدف دین نیز ایجاد رشد و کمال برای انسان‌هاست تا به فضائل اخلاقی متخلق شوند و در امور زندگانی خود و جامعه اصلاح و سازندگی به وجود آورند. هر فرد فاسد و خاطی باید معالجه شود که البته تشخیص وجود فساد با متخصصان دین است و در این مقام باید گفت که قانون‌گذار خداوند است و مجرای اجرای قوانین خداوند پیامبر و امامان (ع) هستند و در حکومت اسلامی، حاکمان بایست توجه به قوانین شرع برای تدبیر امور برنامه‌ریزی کنند.

ب. از جهت دیگر، باید بدانیم که دانش جرم‌شناسی، دانش والایی است که تلاش دارد تا راهی بیابد که انسان ناکام امروز، که از خویش گریخته، از جامعه روبرگردانده و با خودش سر ناسازگاری دارد، با خود آشتی کند و راه مهربانی و دوست داشتن را یاد بگیرد تا جامعه نیز در سایه آرامش و دوستی به سعادت برسد و کینه و جنگ و ستیز را از بین ببرد.

دانش جرم‌شناسی سعی می کند تا از او انسانی برتر و بهتر برای زندگی انسانی‌تر بسازد که همگام با معنویات و اخلاق است. این راه با هدف پاک و مقدس آن، که ما آن را هدف و برنامه انبیا و راه حکومت عقل می‌دانیم، راهیست الهی که در این مسیر، از تمام دانش‌ها و مذاهب، برای بهتر شدن کیفیت زندگی اجتماعی و فردی کمک می‌گیرد.

ج. واژه مقدسات عبارتی قابل توسعه و تزییق می‌باشد، به همین جهت، چنانچه گستره آن معین نشود و یا مصادیق آن به روشنی مورد نظر قرار نگیرد، می‌تواند از یک سو بهانه‌ای برای حکومت‌ها به منظور سوءاستفاده علیه مخالفین شان باشد و از طرف دیگر دشمنان می‌توانند درصدد سست کردن باورها و ارزش‌های اساسی یک جامعه برآیند؛ لذا برای جلوگیری از سوءاستفاده‌هایی از این دست، می‌بایست تا حد ممکن محدود و مصادیق این مفهوم را به صورت واضح و کامل در قوانین مشخص نمود.

در مجموعه قوانین جزایی، قانون‌گذار نه تعریف مشخصی از مقدسات ارائه داده و نه مصادیق آن را به روشنی مشخص کرده است؛ بدین سبب در این پژوهش سعی بر این شده تا مفهوم مقدسات در ادیان توحیدی و اسلام و نیز مصادیق آن مشخص شده و ماهیت جرم توهین و عناصر سازنده آن مورد بررسی قرار گیرد. امید است این نوشتار بتواند ابهام و اجمال‌های موجود پیرامون این موضوع را از میان بردارد.

۱-۱. کلیات

۱-۱-۱. بیان مسأله

از مشکلات رو به رشد و نگران‌کننده موجود در جامعه ما و دیگر جوامع، مسأله‌ی بی‌اهمیتی نسبت به مقدسات دینی و سبک شمردن آنها و گاه مبارزه با ارزش‌های دینی و مذهبی است که تبعات منفی بسیاری برای امنیت و آرامش اجتماعی دارد و ثبات اجتماعی را تهدید و متزلزل می‌کند.

«امروزه مبنای اصلی حمایت از آزادی‌های تن و روان و سایر حقوق و آزادی‌های افراد، اعلامیه جهانی حقوق بشر است. این اعلامیه که در سال ۱۹۴۸ به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل متحد رسیده است، در ۳۰ ماده حقوق و آزادی‌های اساسی را که همه مردم می‌بایستی بدون هیچ‌گونه تبعیض از آن برخوردار باشند، تدوین کرده است.» (ولیدی، ۱۳۷۳، ۲: ۲۱۷)

از این رو، در قانون اساسی بسیاری از کشورها و نظام‌های حقوقی، احترام به آزادی و مقدسات دارای اهمیت بوده و تعرض به آن بر اساس قانون، جرم محسوب می‌شود.

جرم توهین از جمله جرایم بر ضد حیثیت معنوی اشخاص است که معمولاً ذیل جرایم علیه اشخاص بررسی و با توجه به کیفیت ارتکاب جرم و موضوع یا مخاطب توهین، به توهین ساده و مشدد تقسیم می‌گردد. (میرمحمد صادقی، ۱۳۸۶: ۴۱۸؛ زراعت، ۱۳۹۲، ۱: ۳۸۷) توهین به مقدسات مذهبی به اعتبار موضوع توهین که افراد، نهادها، نمادها، اماکن یا اشیاء مقدس و مورد احترام هستند، در زمره توهین‌های مشدد قرار می‌گیرد و با توجه به مخاطرات اجتماعی و امنیتی آن، در برخی نظام‌های حقوقی، در زمره جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی قرار گرفته‌اند.

به نظر می‌رسد توهین و هتک حرمت به مقدسات مذهبی ضمن اینکه در هیچ آیین و منطقی قابل توجیه نیست و با حقوق اساسی بشر نیز مغایرت دارد، تأثیر غیر قابل انکاری در ایجاد نفرت و کینه داشته و زمینه‌ساز افراط‌گرایی متقابل و توسل به خشونت است و با توجه به این که جرم‌انگاری توهین به مقدسات دینی و مذهبی به خصوص اگر در سطحی فراملی و با حمایت نهادهای حافظ صلح و امنیت بین‌المللی همراه شود، می‌تواند همه کشورها را به پیش‌بینی و وضع مقررات بازدارنده در این خصوص وادار کند و تنظیم سازوکار حقوقی جهانی و در وجه بارز آن سیاست کیفری بین‌المللی و توصیه کشورها به اتخاذ راهبردهای بازدارنده و فراگیر در این زمینه با توجه به آموزه‌های ادیان و اصول و موازین حقوقی ضروری به نظر می‌رسد.

حضرت امام خمینی (ره) در این باره می‌فرمایند:

«اهانت به مقدسات مسلمانان، از صدر اسلام تاکنون و از امروز تا همیشه تاریخ است و نتیجه

نفوذ بیگانگان در فرهنگ مکتب اسلام است، که اگر غفلت کنیم، این اول ماجراست و

استعمار از این مارهای خطرناک و قلم به‌دستان اجیر شده در آستین دارد.» (موسوی خمینی،

۱۳۶۹: ۲۱، ۹۹)

همان‌گونه که عذر احترام به آزادی‌های مشروع از جمله آزادی بیان و گردش آزاد اطلاعات، که در توجیه انفعال و بی‌کیفیری یا برخورد گزینشی با محتواهای توهین‌آمیز مطرح می‌شود، پاسخ‌گوی مشکلات جبران‌ناپذیر مورد اشاره نخواهد بود. پژوهش حاضر در پاسخ به این پرسش که کدام یک از اصول جرم‌انگاری می‌تواند توجیه‌کننده جرم تلقی کردن اهانت به مقدسات دینی باشد، این فرض را بررسی نموده که جرم‌انگاری اهانت به مقدسات دینی می‌تواند مبتنی بر اصل ضرر و مصلحت عمومی باشد. در این مطالعه، ابتدا مبانی یا ریشه‌های فقهی و مبادی حقوقی ممنوعیت اهانت به مقدسات بررسی شده و سپس جرم‌انگاری توهین از منظر اصول جرم‌انگاری از جمله اصل ضرر و اصل مصلحت عمومی تحلیل و در نهایت چالش میان اصل آزادی بیان و عقیده با موضوع توهین به مقدسات و باورهای دینی، مورد بحث و بررسی و تحلیل واقع شده است.

۱-۲-۱. پیشینه‌ی پژوهش

جرم توهین به مقدسات دینی از زوایای گوناگون مورد پژوهش قرار گرفته است، اما هیچ یک دارای مختصات و ویژگی‌های پژوهش حاضر نیستند و به بررسی تعارض ظاهری موجود بین جرم‌انگاری توهین به مقدسات در فرهنگ اسلامی و اصل آزادی بیان در جهان غرب پرداخته‌اند. از پژوهش‌های موجود مرتبط با این زمینه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. نجابت خواه مرتضی (۱۳۸۵) طی پژوهشی با عنوان توهین به مقدسات دینی در حوزه‌ی آزادی مطبوعات در و ایران، انگلستان و ایالات متحده آمریکا، با بررسی عناوین مقدسات دینی و آزادی مطبوعات و نیز کاوش در نسبت آنها در نظام‌های حقوقی ایران، انگلستان و ایالات متحده آمریکا نتیجه گرفته است که آزادی بیان و مطبوعات جزئی ضروری و لاینفک از فرآیند دموکراسی در حقوق داخلی کشورها و اسناد متعدد بین‌المللی است که باید از گزند اعمال محدودیت‌های قبلی از سوی دولت‌ها به دور بماند و معتقد است نمی‌توان مدعی شد تمامی آنچه که بیان می‌شود، از اشتباه‌عاری باشد؛ اما آزادی بیان بدان معناست که هر کس بتواند آنچه را که درست می‌داند بیان نماید حتی اگر در واقع نظر او اشتباه باشد و این اشتباه را باید با نقد مرتفع نمود تا مجازات.

۲. دبیری محمدصادق (۱۳۷۸) نیز در تحقیقی با عنوان اهانت به مقدسات مذهبی در قانون مجازات اسلامی و بررسی حکم آن در فقه امامیه، توهین به مقدسات اسلامی را مورد بررسی قرار داده و ادله‌ی ممنوعیت و مجرمیت آن را در فقه امامی و ق.م.ا مورد تحلیل قرار داده است.

۳. هاشمی سیدحسین (۱۳۸۰) طی مقاله‌ای تحت عنوان جرم اهانت به مقدسات در نظام حقوقی اسلام و کامن لا، با بررسی جرم‌انگاری توهین به مقدسات در نظام‌های حقوقی اسلامی و کامن لا، به این نتیجه رسیده است که حقوق اسلام در مقایسه با کامن لا، در خصوص «مجرمین» توهین به مقدسات نیز نه تنها تبعیضی نسبت به «غیر مسلمانان» (کفار ذمی) روا نداشته است بلکه در حق آنان نوعی انعطاف و تخفیف در مجازات را در قیاس با مسلمانان، مقرر نموده است که این موضوع نیز از دیدگاه حقوق بشر قابل توجه است.

۴. مسجدرایی حمید (۱۳۹۵) پایان‌نامه‌ای با عنوان بررسی تطبیقی احکام و مبانی فقهی توهین به مقدسات با نگاهی به قوانین برخی کشورهای اسلامی، تألیف نموده که بدین شرح است: این پایان‌نامه در شش فصل تدوین شده است که پس از پرداختن به کلیات پژوهش در فصل نخست، در فصل دوم: شامل تعریف سب، شتم و اهانت و نیز مصادیق اهانت، همچنین تعریف و مصادیق مقدسات اسلام و توهین به آنها در قرآن و روایات مورد بررسی قرار می‌گیرد. فصل سوم به بررسی حکم توهین به مقدسات اسلامی در فقه فریقین و حقوق موضوعه پرداخته شده است. فصل چهارم به بررسی اهانت به مقدسات در نظام حقوقی برخی کشورها پرداخته شده است. در فصل پنجم روش اثبات و اجرای مجازات توهین کننده به مقدسات اسلامی از نظر فقهای مذاهب و از منظر حقوق موضوعه مورد بررسی قرار گرفته است. فصل ششم: نتیجه‌گیری پژوهش و بررسی خلأهای قانونی و پیشنهادهایی که در این رابطه ارائه شده است.

۵. پورقهرمانی، بابک و عبداللهی، افسانه (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان مطالعه جرم سبّ النبی از منظر فقه و حقوق موضوعه ایران، به بررسی جرم سبّ النبی در فقه و حقوق پرداخته‌اند. یکی از مواردی که نگارندگان در این تحقیق آن را از جمله نارسایی‌های قانون مجازات اسلامی سال بیان می‌کنند، عدم تفکیک احکام سبّ النبی و توهین است. همچنین می‌آورند: جرم سبّ النبی اگر در فضای مجازی تحقق یابد، جرم مطلق است و مقید به نتیجه نیست. از جمله مواردی که در قانون جرائم رایانه‌ای بدان پرداخته نشده، عنوان سبّ النبی است، لذا ضرورت دارد و پیشنهاد می‌شود در باب تقنین و اینکه این جرم از لحاظ شرایط زمانی و مکانی خصوصاً در فضای سایبر امکان تحقق دارد، طرح مسئله شده و بررسی شود.

۱-۱-۳. فرضیه‌ها و پرسش‌های پژوهش

✓ فرضیه‌ها

برای موضوع مورد بحث در این پژوهش، می‌توان فرضیات زیر را مطرح نمود:

۱. توهین به مقدسات در اغلب فرهنگ‌های دینی و نیز فرهنگ جوامع غربی ناپسند بوده و جرم تلقی می‌شود.

۲. جرم‌انگاری اهانت به مقدسات دینی در فقه شیعه با استناد به احکام گوناگون از جمله مجازات سب‌النبی و در حقوق موضوعه ایران بر اساس قانون مجازات اسلامی است.

۳. اصل آزادی بیان در فرهنگ جوامع غربی شامل آزادی جستجو، دریافت و انتقال اطلاعات و عقاید از هر قبیل، صرف نظر از مرزها، خواه شفاهی، خواه به صورت نوشته یا چاپ یا به صورت هنری، می‌باشد.

۴. تعارض توهین به مقدسات با اصل آزادی بیان، بسته به نوع تفسیر و تعریف محدوده‌های هر یک از مفاهیم «توهین» و «آزادی» است.

✓ پرسش‌ها

همچنین در راستای فرضیات فوق، پرسش‌های ذیل مورد بحث خواهند بود:

۱. آیا توهین به مقدسات در فرهنگ‌های دینی و نیز در فرهنگ جوامع غربی نیز ناپسند و یا جرم تلقی می‌شود؟

۲. فرایند جرم‌انگاری اهانت به مقدسات دینی در فقه شیعه و حقوق ایران به چه صورت است؟

۳. اصل آزادی بیان در فرهنگ جوامع غربی به چه معناست و چه محدوده‌ای را شامل می‌شود؟

۴. آیا جرم‌انگاری اهانت به مقدسات دینی با اصل آزادی بیان تعارض دارد؟

۱-۱-۴. اهداف پژوهش

این رساله سعی دارد اهداف خود را طی چند فصل پاسخ گوید:

۱. بررسی لزوم وضع قوانین تکمیلی و اشاره نمودن به خطوط قرمز مقدسات جامعه.

۲. بررسی نظرات جوامع غربی با نظرات شیعه در مورد جرم اهانت به مقدسات اسلام و اصل آزادی بیان.

۳. تبیین ماهیت فقهی و حقوقی جرم اهانت به مقدسات با توجه به فقه شیعه و حقوق ایران

۴. قلمرو آزادی بیان در مطبوعات و عدم تنافی کیفر و مجازات با آزادی بیان

۱-۱-۵. اهمیت و ضرورت پژوهش

در دنیای مدرن و پیچیده امروزی، اساسی‌ترین نیاز بشر داشتن امنیت فکری و اعتقادی و آسایش روحی و معنوی در پرتو عدالت بر محور حق‌گرایی و حرکت نمودن در مسیر تحکیم ارزش‌های دینی و گام نهادن در مسیر خدا جویی است و این، نیازی است که با آفات و چالش‌های متعددی، از جمله اهانت به مقدسات و

قداست ستیزی مواجه است.

موضوع اهانت به مقدسات از دیرباز در طول تاریخ در برابر دعوت پیامبران الهی بوده است و تا به امروز نیز توهین به کتاب خدا و پیامبر و مکان‌های مقدس ادامه دارد. دشمنان دین چون منافع خود را در برابر دین در خطر می‌بینند، به هر وسیله در قالب گفتار یا کردار به توهین و استهزای دین می‌پردازند؛ لذا شناخت جایگاه و عظمت مقدسات دینی و حفظ حرمت آن، برای برقراری بقای حیات اجتماعی لازم و ضروری است تا جامعه تعادل اخلاقی خود را از دست ندهد.

همچنین مقدسات دینی، افراد، اشخاص، مفاهیم، نهادها و نمادهای مورد احترام باورمندان دینی است که اهانت به آنها موجب برانگیختگی عاطفی اعضای آن جامعه گردیده و می‌تواند زمینه‌ساز رفتارهای افراطی و مخاطرات جدی امنیتی در سطح ملی و بین‌المللی گردد. این مطالعه ضمن بررسی اجمالی شالوده‌های دینی در جرم‌انگاری اهانت به مقدسات، برخی اصول جرم‌انگاری مانند اصل مصلحت عمومی و اصل ضرر را که می‌تواند ضابطه جرم تلقی کردن توهین به باورهای دینی به عنوان ارزشی انسانی و فراملی باشد، مورد تحلیل قرار داده و با توجه به ضرورت جداسازی بحث و انتقاد در جهت حمایت از آزادی بیان از توهین و تمسخر در حمایت از آزادی عقیده و احترام به باورمندان، به چالش‌های جرم‌انگاری توهین به مقدسات پرداخته است. هدف این پژوهش ارائه رهیافتی برای برون رفت از دور باطل خشونت و افراط‌گرایی در سطح منطقه‌ای و جهانی است. باتوجه به اینکه آزادی بیان از اصول حقوق بشر می‌باشد، توهین به مقدسات دینی ممکن است از این جهت متعارض با حقوق بشر تلقی گردد؛ لذا بررسی این پدیده از نظر فقهی جهت رفع این سوء تفاهم اهمیت دارد.

۱-۱-۶. کاربرد نتایج تحقیق

با توجه به مطرح شدن احکام فقهی و حقوقی و نیز با بررسی نسبت آن با اصل آزادی بیان، این رساله می‌تواند در اجرای حکم برای قضات محترم و نیز تئوری‌پردازی این مسأله، یک منبع فقهی و حقوقی منسجم با ابعاد بین‌المللی باشد. همچنین دستگاه‌های اجرایی دادگستری، وکلای محترم، دانشجویان، اساتید و علمای حوزه علمیه و نیز نظریه‌پردازان در زمینه‌های حقوقی، جامعه‌شناسی و سیاسی می‌توانند از این پژوهش بهره‌گیرند.

۱-۱-۷. روش تحقیق

۱-۱-۷-۱. نوع مطالعه

با توجه به اینکه موضوع تحقیق از نوع پژوهش دینی است، محقق با مراجعه به منابع و متون دینی و سپس متون حقوقی به شیوه‌ی توصیفی از طریق استدلال به بررسی مطلب پرداخته است. روش جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و اسنادی بوده است.